

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดอง ปลอดภัย
สารพิษ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

Development of the Elderly's Potential in Creating Careers with Local Wisdom in Making
Organic Pickled Vegetables at Ban Khok Kong, Non-Sa-at Sub-district, Khon Sawan District,
Chaiyaphum Province

ประสิทธิ์ นนทะเสน¹ ประมุข ศรีชัยวงษ์² และ กมลพรรณ นนทะเสน³

Prasit Nonthasen¹, Pramuk Srichaiwong² and Kamonphun Nonthasen³

สำนักงานคณบดีคณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Office of the Dean of the Faculty of Business Administration, Chaiyaphum Rajabhat University,

¹E-mail: prasit@cpru.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4244-3806>

²E-mail: pramuk@cpru.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1815-6228>

³E-mail: kamonphun@outlook.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6450-0851>

Received 21/07/2022

Revised 27/07/2022

Accepted 27/07/2022

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ล้วนมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต การทำงาน พร้อมทั้งองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังเสมอ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ จากองค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) เพื่อพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างอาชีพ พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย โดยให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มีกิจกรรม มีรายได้ และเป็นกรรวบรวมองค์ความรู้เพื่อต่อยอดวิสาหกิจของชุมชน มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกผักและแปรรูปผักดองปลอดภัยสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) เพื่อพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดภัยสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ด้านการแปรรูปผักดองปลอดภัยสารพิษ 4) เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ ตามผลวิจัยดังนี้

กระบวนการปลูกผักและแปรรูปผักดองปลอดภัยสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าการปลูกผักเพื่อทำผักดอง ผู้สูงอายุจะเริ่มดำเนินการปลูกผักเพื่อเป็นอาชีพเสริม ทำเป็นกิจกรรมยามว่างหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวนาปีซึ่งอยู่ในช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน มกราคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของผักที่นิยมนำมาปลูก เพราะมีอายุการเจริญเติบโตสั้น เช่น ผักกาดเขียวปลี ต้นหอม ซึ่งผู้สูงอายุมักนำผักที่ปลูกมาจำหน่ายในชุมชน และนำผักที่เหลือมาทำผักดองเพื่อเป็นการถนอมอาหาร

การพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดภัยสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าเดิมกลุ่มผู้สูงอายุมีวิธีการทำผักดองตามองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยกระบวนการทำผักดองนั้นมีวิธีการขั้นตอนที่คล้ายกัน แต่ผู้สูงอายุไม่ได้บันทึกข้อมูลวิธีการการทำผักดอง

[221]

.....
อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนที่ชัดเจน ทำให้รสชาติของแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน ซึ่งเมื่อผู้วิจัยทราบถึงประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงจัดเก็บข้อมูล และสังเคราะห์วิธีการทำผักดองจากองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ส่วนผสมและวิธีการทำที่ได้มาตรฐาน รสชาติที่คงที่ เพื่อพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษให้ได้มาตรฐาน

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษ พบว่าการพัฒนาโดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ ลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนโดยนำองค์ความรู้ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน จากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง มาผสมผสานกับองค์ความรู้ เทคโนโลยี ในมิติต่าง ๆ ผสานกับกระบวนการพัฒนาด้วยการให้ความรู้ที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุจึงสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ สร้างความมั่นคงทางอาชีพสุจริต และสร้างสุขภาพที่ดี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งตรงกับแนวคิด “พหุพลัง” หรือ Active Aging

การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยได้รับการจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชื่อกลุ่ม “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยวัยเก๋า” รหัสทะเบียน 4-36-03-04/1-0015 ให้ไว้ ณ วันที่ 12 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2565

คำสำคัญ : การพัฒนา; ผู้สูงอายุ; การสร้างงานสร้างอาชีพ; ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

Thailand is entering an aging society, and most of the elderly have experience in living and working and knowledge that will always be passed on to the next generation. The researcher team, therefore, would like to find a way to develop the elderly's potential from tacit knowledge to develop new knowledge in creating careers and developing products for sale and allowing the elderly to have activities, earn income, and gather knowledge for the development of community enterprises. The objectives of this research were 1) to study the process of growing vegetables and processing organic pickled vegetables with local wisdom, 2) to develop the process of processing organic pickled vegetables with local wisdom, 3) to develop the elderly's potential, and 4) to promote the establishment of the elderly enterprise group. The research results can be presented as follows.

The vegetable growing process and organic pickled vegetables with local wisdom: The elderly usually starts planting vegetables as a supplementary occupation. They do it as a leisure activity after the rice harvest season, from November to January, which is a suitable time for growing vegetables with a short growing period, such as green lettuce and spring

[222]

onions. The elderly usually sells their grown vegetables in the community and the remaining vegetables are pickled for preservation.

The development of the processing process of organic pickled vegetables with local wisdom: In the past, the elderly made pickled vegetables based on the knowledge that had been passed on from their grandparents and parents in their families. The process of making pickled vegetables in each household was similar, but it was not systematically recorded with clear procedures. For this reason, the taste of pickled vegetables in each household was not the same. The research team was aware of these issues, so we collected information, and synthesized the method of making pickled vegetables from the knowledge of the elderly to learn about the ingredients and the standardized methods for making pickled vegetables with constant taste to develop the processing process of organic pickled vegetables to meet the standards.

The development of the elderly' potential in the processing process of organic pickled vegetables: The elderly' s potential was developed by the workshop. They had to do every step of making organic pickled vegetables. Due to the knowledge and the wisdom of the elderly, the science and art of living that have been inherited for a long time from generation to generation, combined with knowledge and technology in various resolutions and the development process with appropriate knowledge meeting the needs of the elderly, it can the elderly can generate their income. This can also build career stability for the elderly and create good health leading to full potential development which corresponds to the concept of "Active Aging".

The establishment of the elderly enterprise group: The elderly group established the community enterprise group, called "Plod Pai Wai Kao Farmers Community Enterprise", (registration code: 4-36-03-04/1-0015) in May 12, 2022.

Keywords: Development; Elderly; Career Creation; Local Wisdom

บทนำ

ประเทศไทยมีจำนวนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเมื่อมองแนวโน้มจากวันนี้เป็นต้นไปจนถึงปี 2583 สัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมากกว่าร้อยละ 10 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้เข้าสู่สภาวะสังคมผู้สูงอายุแล้ว และการนำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตด้วยรูปแบบที่

[223]

หลากหลายมาใช้ในการเพิ่มพูนความรู้ สร้างทักษะในงานอาชีพ รวมถึงพัฒนาด้านจิตใจ ให้แก่สังคมผู้สูงอายุ จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการเตรียมความพร้อมของสังคมไทยในการก้าวเข้าสู่สภาวะสังคมผู้สูงอายุ (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2557) สอดคล้องกับ (ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์, 2560) ที่กล่าวว่าการเพิ่มขึ้นของขนาดและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุ และการลดลงของอัตราการเกิด ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 6.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.3 และจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าตัว ในปี พ.ศ. 2568 เป็น 13 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดส่งผลให้มีเวลาในการเตรียมความพร้อมด้านคน และระบบไม่สามารถทำได้ในระยะเวลาสั้น จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนดำเนินยุทธศาสตร์ในการเตรียมความพร้อมด้านประชากรให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ (Active aging) มีความรู้ ความสามารถ และมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (ดวงพร กิจอาทร, ศิริสรณ์เจริญ กมลลิมสกุล, และ ทวี วัชรเกียรติศักดิ์, 2560) พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพัฒนาจัดตั้งกลุ่มอาชีพเมื่อมีความพร้อมด้านทรัพยากร และองค์ความรู้ทักษะด้านการผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยผ่านการประชุมระดมสมองร่วมกัน ก็จะดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุในชุมชนนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการเสริมสร้างศักยภาพต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนใช้เวลาที่การมีส่วนร่วม การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับ (พลอยภัสสร สืบเสาะจบ, สันธนะ ประสงค์สุข, และ วิมลกานต์ จันทร์ประเสริฐ, 2560) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุภาพรวมมีความพอใจอยู่ในระดับมาก และจากการพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีระดับมากที่สุด คือ ด้านการรับประโยชน์ รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการพัฒนาอาชีพ แสดงให้เห็นว่าการรับผลประโยชน์คือหัวใจหลักของการรวมกลุ่มที่มีรายได้เป็นอย่างดีชัดเจนที่สุด หากแม้ว่ามองในด้านของรายได้เพียงมิติเดียวควรจะเป็นเช่นนั้น แต่หากมองในด้านการพัฒนาศักยภาพในภาพรวมการพัฒนาให้ดีขึ้นเจริญขึ้นยังสามารถนำการอบรมด้านการประกอบอาชีพ ส่งเสริมภาวะพหุผลผลิตสำหรับผู้สูงอายุตาม แนวคิดการจัดทำหลักสูตรพัฒนาทักษะอาชีพทางการตลาดผู้สูงอายุ: การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะพหุผลผลิต ของ (เพชรรา บุคสีทา, 2565) และสอดคล้องกับผลวิจัยของ (Whangmahaporn, P., Phromsathit, S., Wangtepanukroh, N., Siriburana, S., Kijmanawat, Y., & Wachum, W., 2019) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุในประเทศไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านการเมือง และปัจจัยด้านการสื่อสาร ซึ่งปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทั้งสิ้น ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของรัฐบาลและเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ในการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพทุนมนุษย์โดยจะต้องการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร

[224]

Citation: ประสิทธิ์ นนทะเสน ประมุข ศรีชัยวงษ์ และ กมลพรรณ นนทะเสน. (2565). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ บ้านโคกก่อ ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2(4), 221-240.

Nonthasen, P., Srichaiwong, P., & Nonthasen, K., (2022). Development of the Elderly's Potential in Creating Careers with Local Wisdom in Making Organic Pickled Vegetables at Ban Khok Kog, Non Sa-at Sub-district, Khon Sawan District, Chaiyaphum Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (4), 221-240; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.54>

ในทุกช่วงวัย สอดคล้องกับของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

โดยงานวิจัยในครั้งนี้ นักวิจัยต้องการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพ โดยใช้องค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) ซึ่งมีอยู่แล้วเพียงแต่ยังไม่ได้รวบรวมและนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่าย ทั้งนี้เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมและมีรายได้ไปพร้อมกัน อีกทั้งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อต่อยอดวิสาหกิจของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการปลูกผักและแปรรูปผักปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อพัฒนากระบวนการแปรรูปผักปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการแปรรูปผักปลอดสารพิษ
4. เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

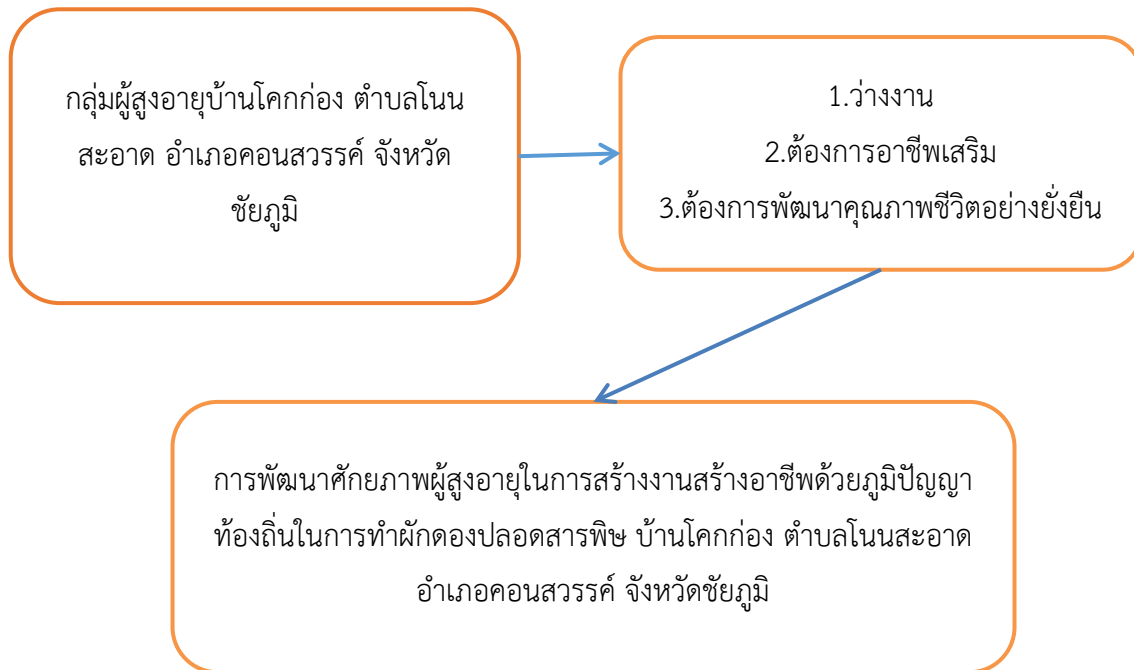
กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ผู้สูงอายุ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษากระบวนการแปรรูปผักปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยองค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) รวบรวมและนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ และจัดจำหน่าย ทั้งนี้เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มีกิจกรรม และมีรายได้ไปพร้อมกัน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาบริบทของชุมชนผู้สูงอายุ ในมิติด้านต่าง ทำให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักปลอดสารพิษ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ไว้ดังนี้

[225]

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. วิธีการศึกษาข้อมูล: การศึกษาวิจัยครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด ผู้วิจัยได้ทำการทดลองเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้สูงอายุในชุมชน และผู้นำชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชนสภาพความเป็นอยู่ของผู้อายุตลอดจนความต้องการในการส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุ เบื้องต้นเพื่อมาทำการวิเคราะห์ โดยนำข้อมูลที่ได้ใช้ในการตั้งโจทย์คำถามในการวิจัย และทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตัวแทนผู้สูงอายุ เพื่อสรุปและนำผลมาใช้ในการตั้งคำถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา: การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด จำนวน 130 คน (ข้อมูลจาก ผู้ใหญ่บ้านโคกก่อง หมู่ 1 เป็นเพศชายจำนวน 57 เพศหญิงจำนวน 73 คน โดยการเจาะจงเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และให้ข้อมูลจากผู้สูงอายุ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

3. เครื่องมือในการวิจัย : เครื่องมือในการวิจัย แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

[226]

1) การดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้จากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ

2) การดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กับผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เพื่อสรุปพื้นที่ต้นแบบ และวิธีดำเนินการปลูกผัก และแบ่งกลุ่มกิจกรรม

3) การดำเนินการในขั้นตอนนี้โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 6 คน โดยกำหนดประเด็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการปลูกผัก และขั้นตอนวิธีการทำผักดอง

4) การดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการกำหนดรูปแบบทดลองปลูกผักกาดเขียวปลีเพื่อทำผักดองแปรรูป และออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่าย

5) การดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เพื่อคัดเลือกสมาชิกในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

6) การดำเนินการในขั้นตอนนี้ โดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) สรุปผล และประเมินผล การดำเนินการการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล: วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพ โดยใช้องค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) เพื่อรวบรวมและนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยวิธีการวิจัยประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ จากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 ประชุมเชิงปฏิบัติการ กับผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เพื่อสรุปพื้นที่ต้นแบบ และวิธีดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 7 คน โดยกำหนดประเด็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการปลูกผัก และขั้นตอนวิธีการทำผักดอง

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการทดลองปลูกผัก แปรรูป และออกแบบผลิตภัณฑ์ จำหน่าย

ขั้นตอนที่ 5 ประชุมกลุ่มเพื่อคัดเลือกสมาชิกในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผล และประเมินผล การดำเนินการ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล: การวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล สร้างข้อสรุป ตามขั้นตอนดังนี้ (1) ลดทอนข้อมูล

(data reduction) (2) จัดระบบข้อมูล (data organization) และ (3) ตีความนำข้อมูลสรุป (data interpretation to conclusion)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

1. ผลการศึกษาระบบการปลูกผักและแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ผลของการศึกษาระบบการปลูกผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้กระบวนการกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้สูงอายุร่วมแสดงความคิดเห็น จำนวน 30 คน โดยแบ่งเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน สรุปผลของการศึกษาระบบการปลูกผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ 2 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 สภาพพื้นที่ และสถานที่เพาะปลูก วิธีการเพาะปลูก ช่วงเวลาในการเพาะปลูก ชนิดของผักที่นิยมเพาะปลูก จากประเด็นการสนทนากลุ่มประเด็นนี้ พบว่า ผู้สูงอายุ นิยมใช้สถานที่ และพื้นที่ว่างเปล่า เศษวัสดุเหลือใช้ หรือสิ่งของที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ในการปลูกผัก และการทำแปลงผักเพื่อใช้ในครัวเรือนดังนี้ ปลูกในพื้นที่ว่างภายในบ้านโดยยกแปลงเล็ก ๆ ปลูกตามคันนา ปลูกตามขอบคัน คูระน้ำ ในภาชนะ เช่น ยางรถยนต์เก่า ท่อวงแหวน ขวดน้ำ ถัง กระจับข้าวเก่า หวดนึ่งข้าวเก่า โดยสภาพพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกผักของชุมชน พื้นที่มีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทราย

ประเด็นที่ 2 วิธีการเพาะปลูก และช่วงเวลาในการเพาะปลูก ชนิดของผักที่นิยมเพาะปลูก จากประเด็นการสนทนากลุ่มประเด็นนี้ พบว่า ผู้สูงอายุ ต้องดำเนินการเตรียมแปลงเพาะปลูกโดยการยกแปลงปลูก ตามความเหมาะสมของพื้นที่ และตากหน้าดินไว้ประมาณ 3-4 วัน แล้วค่อยนำมูลสัตว์มาคลุกเคล้ากัน จากนั้นทำการหว่านเมล็ดลงแปลงขำรดน้ำและนำฟางข้าวปกคลุมแปลง เพื่อรอให้ดินอ่อนเจริญเติบโต จากนั้นก็ทำการแบ่งต้นอ่อนเพื่อทำการปลูกลงแปลงหลักต่อไป และช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเพาะปลูกนั้น จะใช้ช่วงเวลาประมาณ เดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน ธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาปลายฝนต้นหนาวเป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นพืชหลักเสร็จสิ้นพอดี และพืชที่นิยมปลูกส่วนมากได้แก่ ผักกาดเขียวปลี ผักชี ต้นหอม กระเทียม พริก คื่นช่าย ผักบุ้ง สะระแหน่ ถั่วฝักยาว แตงกวา พักทอง มะละกอ โหระพา ชะอม พักแพง แมงลัก ตะไคร้ ข่า กระเพรา ชะพลู มะเขือ บวบ ผักสลัด ผักกาดขาว กวางตุ้ง ระยะการปลูกประมาณ 30 ถึง 45 วัน และ 55 ถึง 65 วัน แล้วแต่ละชนิดของพืช

สามารถวิเคราะห์โดยสรุปว่า กระบวนการปลูกผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุ จะเริ่มดำเนินการปลูกผักเพื่อเป็นอาชีพเสริม หรือเพื่อเป็นกิจกรรมยามว่าง เมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตหลักคือการปลูกข้าวนาปี ระยะเวลาที่เหมาะสมในการปลูกผักจะอยู่ในช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน มกราคม เพราะสภาพอากาศช่วงเวลาดังกล่าวเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของผักที่นิยมทำผักดอง และผักที่นิยมนำมา

[228]

.....
ปลุกนั้นจะเป็นผักที่มีอายุการเจริญเติบโตสั้น เช่น ผักกาดเขียวปลี ต้นหอม ซึ่งมีอายุการเจริญเติบโตอยู่ที่ 30 ถึง 65 วันพร้อมเก็บเกี่ยว

1.2 ผลของการศึกษากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาประเด็นการสนทนากลุ่มประเด็นนี้ พบว่า ผู้สูงอายุ มักนำผักที่ปลูกมาจำหน่ายในชุมชน เมื่อเหลือจากการจำหน่าย จะนำผักที่เหลือมาทำผักดองเพื่อเป็นการถนอมอาหาร และเก็บผักดองเพื่อไว้รับประทาน ซึ่งกระบวนการทำผักดองนั้นมีขั้นตอนและกระบวนการ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ

1. ผักชนิดต่าง ๆ เช่น ผักกาดเขียวปลี ผักเสี้ยน ผักกุ่ม ผักก้าม ต้นหอม กะหล่ำปลี ผักแป้น กระเทียม หน่อไม้

2. เกลือแกง

3. น้ำซาวข้าว

4. ข้าวเหนียวสุก

ขั้นตอนการทำผักดอง

1. ล้างผักให้สะอาด คลุกเคล้าขยำผักกับเกลือให้เข้ากัน ทิ้งไว้ประมาณ 10-15 นาที

2. ล้างด้วยน้ำสะอาด 2 ถึง 3 ครั้ง

3. ทิ้งผักไว้ให้ผักสะเด็ดน้ำ

4. นำผักใส่ภาชนะที่เตรียมไว้

5. เติมน้ำซาวข้าว และข้าวเหนียวสุก

6. ปิดฝาภาชนะ ทิ้งไว้ 5 ถึง 7 วัน สามารถนำมารับประทานได้

2. ผลศึกษาการพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ขั้นตอนการกระบวนการแปรรูปผักดองแบบดั้งเดิม

จากการศึกษากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุนั้น จะนำผักที่เหลือจากการขาย การแบ่งให้ญาติ มาทำผักดองไว้เพื่อรับประทาน โดยกระบวนการทำผักดองนั้นเป็นกระบวนการที่ถ่ายทอดกันมาซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ในการถนอมอาหารในรูปแบบของการทำผักดอง โดยผักดองในที่นี้ เรียกว่า “ส้มผัก” เช่น ส้มผักกาดเขียวปลี ส้มผักกะหล่ำปลี ส้มผักต้นหอม และส่วนประกอบหลักที่ใช้ในการทำผักดองมีส่วนประกอบ ดังนี้ ผักที่ต้องการนำมาดอง เกลือแกง น้ำซาวข้าว ข้าวเหนียวสุก น้ำกระเทียมดอง ขั้นตอนการทำผักดอง เริ่มจากการทำความสะอาดผัก นำผักมาคั้นสดกับเกลือเพื่อไล่ความฝาด หลังจากนั้นนำข้าวเหนียวสุกมาคลุกเคล้า

[229]

ให้เข้ากัน นำลงภาชนะที่เตรียมไว้ เติมน้ำข้าวข้าว บ้างสูตร หรือผักบ้างชนิดอาจเติมน้ำกระเทียมดอง ปิดฝาภาชนะให้สนิท แล้วทิ้งไว้ 2 – 5 วัน ก็นำมารับประทานได้

2.2 การพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชั้นตอนนี้ เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสนใจในการพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองซึ่งผักที่นำมาทำการดองในที่นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดให้นำ ผักกาดเขียวปลี และต้นหอม เป็นโจทย์ในการดำเนินการพัฒนากระบวนการดองผักซึ่งการดองผักในที่นี้ผู้วิจัยขอจำกัดความว่า “ผักดองอีสาน” โดยใช้กระบวนการอบรมฝึกปฏิบัติการ บรรยายการแปรรูปผักดอง จากวิทยากรและคณะผู้วิจัย เพื่อทำผักดองผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ 1) ผักกาดเขียวปลีดองอีสาน 2) ผักกาดเขียวปลีส้มต้นหอมดองอีสาน

2.2.1 ผักกาดเขียวปลีดองอีสาน

ในการดำเนินการบรรยายให้ความรู้ ในชั้นตอนนี้เป็นการบรรยายวิธีการทำผักกาดเขียวปลีดองอีสาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการเตรียมวัตถุดิบ และการเตรียมส่วนผสม ดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ

1. ผักกาดเขียวปลีสด 20 กิโลกรัม
2. เกลือแกง 600 กรัม
3. ข้าวเหนียวสุก 100 กรัม
4. น้ำกระเทียมดอง 2 ลิตร
5. น้ำข้าวข้าว (ข้าวเหนียว) 3 ลิตร

ขั้นตอนการทำผักกาดเขียวปลีดองอีสาน

1. นำผักกาดเขียวปลีมาทำความสะอาดครั้งที่ 1 แยกกาบใบที่ไม่สมบูรณ์ออก
2. นำผักกาดเขียวปลีล้างน้ำทำความสะอาดครั้งที่ 2
3. นำผักกาดเขียวปลี มาคลุกเคล้ากับเกลือแล้วคั้นน้ำผักออกเพื่อลดความฝาด
4. นำผักกาดเขียวปลี ที่คลุกเคล้ากับเกลือแล้วคั้นน้ำผักออกแล้วไปล้างทำความสะอาดครั้งที่ 3
5. นำข้าวเหนียวสุกมาผสมให้ทั่วกัน
6. เติมน้ำกระเทียมดองคลุกเคล้าให้ทั่วกัน
7. นำผักกาดเขียวปลีที่ผสมส่วนผสมทุกอย่างแล้วลงใส่ภาชนะที่เตรียมไว้
8. เติมน้ำข้าวข้าวพอท่วม แล้วปิดฝาไว้ ทิ้งไว้ 2 – 5 วัน

2.2.2 ผักกาดเขียวปลีส้มต้นหอมดองอีสาน

ในการดำเนินการบรรยายให้ความรู้ ในชั้นตอนนี้เป็นการบรรยายวิธีการทำผักกาดเขียวปลีส้มต้นหอมดองอีสาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการเตรียมวัตถุดิบ และการเตรียมส่วนผสม ดังนี้

[230]

ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ

1. ผักกาดเขียวปลีสด 15 กิโลกรัม
2. ต้นหอม 5 กิโลกรัม
3. เกลือแกง 600 กรัม
4. ข้าวเหนียวสุก 100 กรัม
5. น้ำกระเทียมดอง 2 ลิตร
6. น้ำซาวข้าว (ข้าวเหนียว) 3 ลิตร

ขั้นตอนการทำผักกาดเขียวปลีผสมต้นหอมดองอีสาน

1. นำผักกาดเขียวปลีมาทำความสะอาดครั้งที่ 1 แยกกาบใบที่ไม่สมบูรณ์ออก
2. นำต้นหอมมาทำความสะอาด ครั้งที่ 1 แยกใบที่ไม่สมบูรณ์ ตัดรากออก
3. นำผักกาดเขียวปลี และต้นหอมล้างน้ำทำความสะอาดครั้งที่ 2
4. นำผักกาดเขียวปลี มาคลุกเคล้ากับเกลือแล้วคั้นน้ำผักออกเพื่อลดความฝาด
5. นำผักกาดเขียวปลี ที่คลุกเคล้ากับเกลือแล้วคั้นน้ำผักออกแล้วไปล้างทำความสะอาดครั้งที่ 3
6. นำต้นหอมมาผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันกับผักกาดเขียวปลีที่คั้นแล้ว
7. นำข้าวเหนียวสุกมาผสมให้ทั่วกันผักกาดเขียวปลีและต้นหอมที่คั้นแล้ว
8. เติมน้ำกระเทียมดองคลุกเคล้าให้ทั่วกัน
9. นำผักกาดเขียวปลีและต้นหอมที่ผสมส่วนผสมทุกอย่างแล้วลงใส่ภาชนะที่เตรียมไว้
10. เติมน้ำซาวข้าวพอท่วม แล้วปิดฝาไว้ ทิ้งไว้ 2 – 5 วัน

โดยสรุปผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า เดิมกลุ่มผู้สูงอายุมีรูปแบบการทำผักดองตามองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ถ่ายทอดกันในครอบครัวของแต่ละครอบครัว ซึ่งกระบวนการทำผักดองนั้นมีวิธีการและขั้นตอนคล้ายกัน แต่ผู้สูงอายุไม่ได้บันทึกข้อมูลวิธีการ การทำผักดองอย่างเป็นระบบทำให้รสชาติของแต่ละคนที่ทำผักดองมาขึ้นรสชาติไม่เหมือนกัน ซึ่งเมื่อผู้วิจัยทราบถึงประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงจัดเก็บข้อมูล และสังเคราะห์วิธีการทำผักดองจากองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ส่วนผสมวัตถุดิบ และวิธีการทำที่ได้มาตรฐาน และรสชาติที่คงที่ เพื่อพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษดังที่กล่าวมาข้างต้น

3. ผลการศึกษาการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ด้านการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษ

3.1 การอบรมให้ความรู้ในหัวข้อ “เกษตรปลอดภัย GAP”

จากผลการอบรมให้ความรู้ในหัวข้อ “เกษตรปลอดภัย GAP” ผู้สูงอายุมีความสนใจซักถามกระบวนการผลิตพืชปลอดภัย ทั้งในด้านกระบวนการ ขั้นตอนวิธีการ เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิทยากร และกลุ่มผู้สูงอายุ เกิดการเปรียบเทียบขั้นตอนการปลูกพืชดั้งเดิมกับ

[231]

ขั้นตอนการปลูกพืชปลอดภัย จากวิทยากรที่ให้การอบรมซึ่งพร้อมนำกระบวนการไปปฏิบัติจริง ณ แปลง
เกษตรของตนเอง

3.2 ผลการทดลองปลูกผักกาดเขียวปลีปลอดภัยเพื่อทำผักดอง โดยใช้หลักการ (Good Agricultural
Practices: GAP)

การดำเนินการศึกษาวิจัยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ต้นแบบในการทดลองปลูกผักกาดเขียว
ปลี ด้วยวิธีการ (Good Agricultural Practices: GAP) สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุบ้านโคกก่อง โดยมีวิธีการดังนี้
ขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก

1. พรวนดินยกแปลงสูงประมาณ 20-30 เซนติเมตร กว้าง ประมาณ 150 เซนติเมตร
2. ตากหน้าดิน ประมาณ 7 วัน
3. พรวนหน้าดินอีก 1 ครั้ง โดยผสมปุ๋ยมูลสุกรเคล้าให้เข้ากัน
4. รดด้วยน้ำหมักชีวภาพ ประมาณ 7 วัน

ขั้นตอนการปลูก

1. นำต้นกล้าที่เพาะกล้าไว้แปลงปลูกที่เตรียมไว้ สามารถดำเนินการได้ 2 วิธี คือ แบบปักดำ
และแบบหลุม

2. รองพื้นก่อนลงต้นกล้าด้วยปุ๋ยขี้ไก่ผสมกลบ
3. คลุมแปลงด้วยฟางข้าว หรือก้นแสงแดดด้วยวัสดุอื่น ๆ
4. รดน้ำเข้าเย็น

ขั้นตอนการดูแลรักษา

1. ในการดูแลกำจัดแมลงศัตรูพืช เพี้ยแป้ง หนอนกระทู้ โดยใช้เชื้อราเมธาไรเซียมฉีดพ่นทุก 7 -
10 วัน อัตราส่วนผสมน้ำ 50 กรัมต่อน้ำ 20 ลิตร
2. ในการดูแลรักษาโรคพืช โดยใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา ฉีดพ่นทุก 7 - 10 วัน อัตราส่วนผสมน้ำ
25 กรัมต่อน้ำ 20 ลิตร
3. การให้ปุ๋ยเคมีเสริม สูตร 16-16-16 หลังลงปลูกต้นอ่อนได้ 15 วัน

ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต

ครบระยะการเก็บเกี่ยว ก่อนการเก็บเกี่ยวพืช 15 วัน งดการให้ปุ๋ยและสารเคมี

โดยสรุปผลการศึกษาการทดลองปลูกผักกาดเขียวปลีปลอดภัยเพื่อทำผักดอง พบว่า ผู้สูงอายุที่
ร่วมกิจกรรมได้นำองค์ความรู้ในการปลูกผักแบบดั้งเดิม มาผสมผสานกับกระบวนการใช้สารชีวภัณฑ์ ในการ
ป้องกันศัตรูพืช ทดแทนสารเคมีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการปลูกพืชตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม ทำให้
ให้พืชที่ปลูกปลอดภัยจากสารเคมี และได้ผลผลิตเป็นอย่างดี ทำให้เห็นได้ว่าหากนำองค์ความรู้ทางวิชาการ

สมัยใหม่มาอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ และส่งเสริมไปในทิศทางที่ถูกต้องผู้สูงอายุยอมแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มพลัง และเกิดประโยชน์สูงสุดอย่างแน่นอน

3.3 ผลการแปรรูปผักดอง และออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่าย

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) กับกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อนำผลผลิตผักดองของผู้สูงอายุมาดำเนินการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ และจัดทำช่องทางการจำหน่ายเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจต่อไป

ต้นแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการปรับปรุงสมบูรณ์แล้ว

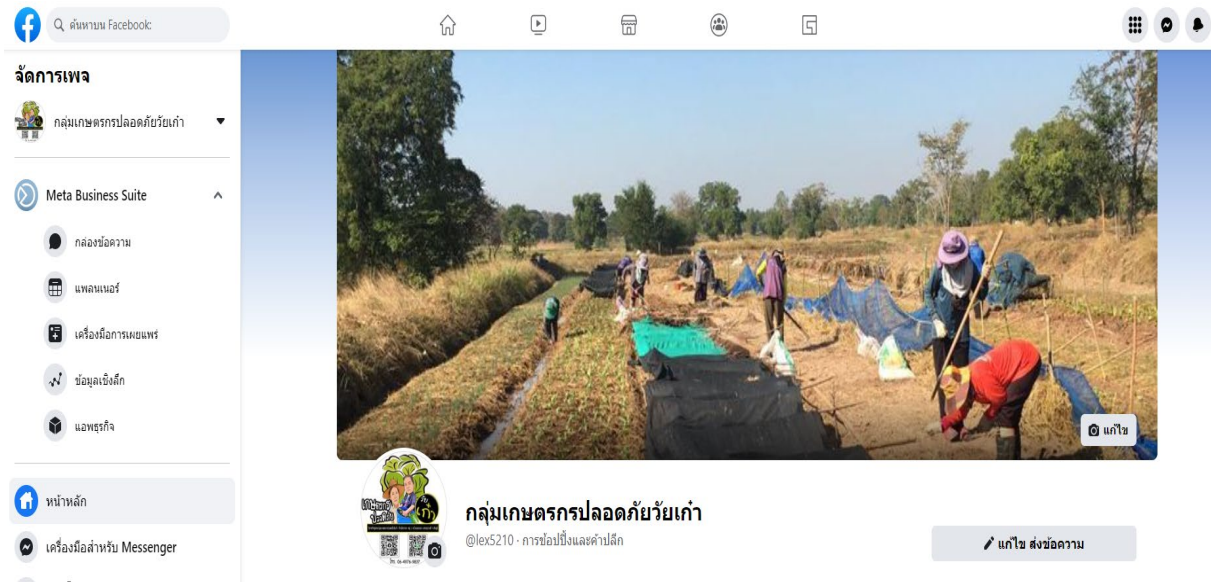
ภาพที่ 2 โลโก้ผลิตภัณฑ์ผักดองอีสาน แบบที่ 1

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ผักดองอีสาน แบบที่ 2

ซึ่งในการเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้กลุ่ม ฯ ดำเนินการจัดทำเพจเพื่อเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า และถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยใช้ชื่อเพจว่า “กลุ่มเกษตรปลอดภัยวัยเก่า”

ภาพที่ 4 เพจกลุ่มเกษตรปลอดภัยวัยเก่า

โดยผลิตภัณฑ์ชิ้นแรกที่จำหน่ายของกลุ่ม “เกษตรปลอดภัยวัยเก๋า” คือ ผักดองอีสานสูตรดั้งเดิม ซึ่งใช้การบรรจุด้วยถุงซีลสุญญากาศ ขนาดบรรจุ 350 กรัม จำหน่ายถุงละ 20 บาท และทดลองจำหน่ายแล้วเป็นที่เรียบร้อย

ภาพที่ 5 บรรจุภัณฑ์ผักดองอีสานพร้อมจำหน่าย

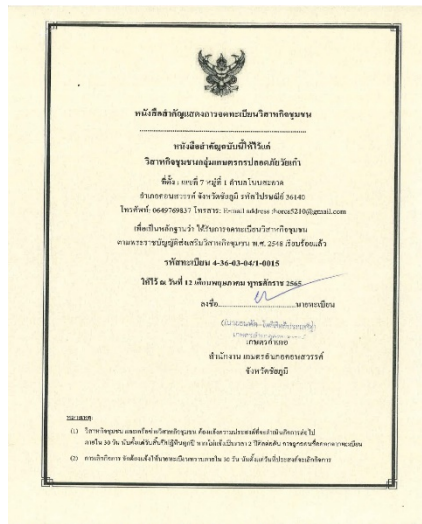
โดยสรุปผลการศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุโดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ การลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนโดยนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้สูงอายุมาผสมผสานกับองค์ความรู้และเทคโนโลยี ในมิติต่าง ๆ ด้วยการให้ความรู้ที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ (ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์, 2560) กล่าวว่า การพัฒนาใด ๆ ล้วนต้องมีการวางแผนดำเนินยุทธศาสตร์ในการเตรียมความพร้อมด้านประชากรให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ (Active aging) มีความรู้ ความสามารถ และมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

4. ผลการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ

ผลการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัย ได้นำตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เพื่อจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ มีความเห็นพ้องในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างรายได้โดยสมาชิกภายในกลุ่มได้ลงมติเลือกประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม และเลขานุการกลุ่ม ซึ่งได้กำหนดชื่อกลุ่มโดยผ่านมติเห็นชอบของสมาชิก จำนวนสามชื่อดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรปลอดภัยวัยเก๋า 2) กลุ่มเกษตรนวัตกรรมร่วมสมัย 3) กลุ่มเกษตรบ้านโคกก่อง ประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่ม ให้ใช้ชื่อ “เกษตรปลอดภัยวัยเก๋า” ในการขอจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในครั้งนี้ และประธานกรรมการกลุ่มได้ดำเนินการขอจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และได้รับ

[235]

การจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชื่อกลุ่ม “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยวัยเก่า” รหัสทะเบียน 4-36-03-04/1-0015 ให้ไว้ ณ วันที่ 12 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2565

ภาพที่ 5 หนังสือสำคัญการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยวัยเก่า

โดยสรุปผลการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุทั้ง 4 วัตถุประสงค์สรุปได้ว่าผู้สูงอายุนั้นมีศักยภาพในการดำเนินชีวิต พร้อมทั้งจะสร้างงานสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและกลุ่มตนเอง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความมั่นคงทางอาชีพสูงวัย และการสร้างสุขภาพที่ดี เพื่อที่จะมุ่งไปสู่การพัฒนาโดยสามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างเต็มศักยภาพ และสามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ ตามแนวคิด “พหุผลพลัง” หรือ Active Aging ซึ่งการจะสร้างความมั่นคงให้กับกลุ่มอย่างยั่งยืนนั้น ต้องเกิดความร่วมมือจากหลายภาคส่วน สอดคล้องกับ (วิภาณันท์ ม่วงสกุล, 2558) ได้กล่าวไว้ว่าการมุ่งพัฒนาเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพในตนเอง และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมจึงมีหลักการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักยภาพของผู้สูงอายุ คือ 1) ทางด้านสุขภาพโดยการส่งเสริมทางด้านสุขภาพให้ผู้สูงอายุมีสภาพกายและใจที่แข็งแรง การเข้าถึงสวัสดิการและการรักษาพยาบาล 2) ทางด้านความมั่นคงของชีวิตโดยมีการพัฒนาศักยภาพโดยการส่งเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุ และ 3) การมีส่วนร่วมโดยการให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรม หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่าง ๆ ในการพัฒนาตนเอง รวมถึงสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ เป็นต้น

[236]

Citation: ประสิทธิ์ นนทะเสน ประมุข ศรีชัยวงษ์ และ กมลพรรณ นนทะเสน. (2565). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ บ้านโคกก่อ ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2(4), 221-240.
Nonthasen, P., Srichaiwong, P., & Nonthasen, K., (2022). Development of the Elderly's Potential in Creating Careers with Local Wisdom in Making Organic Pickled Vegetables at Ban Khok Kong, Non Sa-at Sub-district, Khon Sawan District, Chaiyaphum Province. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (4), 221-240; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.54>

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ศึกษากระบวนการปลูกผักและกระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษ 4) การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ศึกษากระบวนการปลูกผักและกระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุ นิยมใช้สถานที่ และพื้นที่ว่างเปล่า เศษวัสดุเหลือใช้ หรือสิ่งของที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ในการปลูกผัก และการทำแปลงผักเพื่อใช้ในครัวเรือนดังนี้ ปลูกในพื้นที่ว่างภายในบ้านโดยยกแปลงเล็ก ๆ ปลูกตามคันนา ปลูกตามขอบคัน คูสระน้ำ ในภาชนะ เช่น ยางรถยนต์เก่า ท่อวงแหวน ขวดน้ำ ถัง กระจับข้าวเก่า หวดนึ่งข้าวเก่า โดยสภาพพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกผักของชุมชน มีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทราย และต้องดำเนินการเตรียมแปลงเพาะปลูกโดยการยกแปลงปลูก ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเพาะปลูกนั้น จะใช้ช่วงเวลาประมาณ เดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน มกราคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาปลายฝนต้นหนาว เป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นพืชหลักเสร็จสิ้นพอดี โดยกระบวนการปลูกผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุจะเริ่มดำเนินการปลูกผักเพื่อเป็นอาชีพเสริม หรือเพื่อเป็นกิจกรรมยามว่าง เมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตหลักคือการปลูกข้าวนาปี และผักที่นิยมนำมาปลูกนั้นจะเป็นผักที่มีอายุการเจริญเติบโตสั้น เช่น ผักกาดเขียวปลี ต้นหอม ซึ่งมีอายุการเจริญเติบโตอยู่ที่ 30 ถึง 65 วัน โดยเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต ผักที่ทำ การปลูกกลุ่มผู้สูงอายุก็จะนำผักที่เหลือจากการขายมาเข้าสู่กระบวนการแปรรูปเป็นผักดองซึ่งเป็นการถนอมอาหารไว้เพื่อรับประทาน และสามารถนำจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (ผกาธน์ พินิจวัฒน์, 2561) กล่าวว่า อาชีพเสริมในชุมชนที่ชาวบ้านต้องการมากที่สุด คือ อาชีพเกี่ยวกับการเกษตร เช่น การเพาะเห็ดการปลูกผักปลอดสารพิษขาย หรือการรับทำบายศรี ส่วนแนวทางและวิธีการส่งเสริมอาชีพภายในหมู่บ้านนั้นมีความต้องการ ให้จัดอบรมเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ และต้องการให้หาตลาดรองรับสินค้า โดยให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการส่งเสริมพัฒนาการให้ความรู้ในด้านการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการการจัดกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อชุมชนนั้น ๆ ต่อไป

การพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษด้วยภูมิปัญญา พบว่า เดิมกลุ่มผู้สูงอายุมีรูปแบบการทำผักดองตามองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ถ่ายทอดกันในครอบครัวของแต่ละครอบครัว ซึ่งกระบวนการทำผักดองนั้นมีวิธีการและขั้นตอนคล้ายกัน แต่ผู้สูงอายุไม่ได้บันทึกข้อมูลวิธีการการทำผักดองอย่างเป็นระบบทำให้รสชาติของแต่ละคนที่ทำผักดองมานั้นรสชาติไม่เหมือนกัน ซึ่งเมื่อผู้วิจัยทราบถึงประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงจัดเก็บข้อมูล และสังเคราะห์วิธีการทำผักดองจากองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ส่วนผสมวัตถุดิบ และวิธีการทำที่ได้มาตรฐาน และรสชาติที่คงที่ เพื่อพัฒนากระบวนการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ซึ่งการรวบรวมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการ

[237]

.....
สืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ใหม่ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาต่อยอดพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน (วนิดา นาคีสังข์, 2559)

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการแปรรูปผักดองปลอดสารพิษ พบว่าการดำเนินการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุโดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ การลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนโดยนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้สูงอายุ โดยนำภูมิปัญญา ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลปะของการดำเนินชีวิตของผู้คนที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน จากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย สู้ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง มาผสมผสานกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ต่าง ๆ ผสานกับกระบวนการการพัฒนาด้วยการให้ความรู้ที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ (ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์, 2560) กล่าวว่าการพัฒนาใด ๆ ล้วนต้องมีการวางแผนดำเนินการยุทธศาสตร์ในการเตรียมความพร้อมด้านประชากรให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต และสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตแต่ละวัน อย่างมีความสุข มีอิสระ ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพตามที่ตนต้องการ ซึ่งหากพิจารณาตามศักยภาพของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านความรู้ความสามารถ องค์ความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ รวมถึงการสร้างคุณค่าทางสังคม โดยกำหนดแนวทางในการสร้างงานสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความมั่นคงทางอาชีพสูงวัย และการสร้างสุขภาพที่ดี เพื่อที่จะมุ่งไปสู่การพัฒนาให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้ อย่างเต็มศักยภาพ และสามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ ตามนโยบายขององค์การอนามัยโลก ซึ่งตรงกับแนวคิด “พลฒิปลัง” หรือ Active Aging

การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจผู้สูงอายุ พบว่าเมื่อกลุ่มผู้สูงอายุดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เพื่อจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ มีความเห็นพ้องในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างรายได้โดยสมาชิกภายในกลุ่มได้ลงมติเลือกประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม และเลขานุการกลุ่ม ซึ่งได้กำหนดชื่อกลุ่มโดยผ่านมติเห็นชอบของสมาชิก จำนวนสามชื่อดังนี้ 1) กลุ่มเกษตรกรปลอดภัยวัยเก่า 2) กลุ่มเกษตรกรนวัตกรรมร่วมสมัย 3) กลุ่มเกษตรกรบ้านโคกก่อง ประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่ม ให้ใช้ชื่อ “เกษตรกรปลอดภัยวัยเก่า” ในการขอจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในครั้งนี้ และประธานกรรมการกลุ่มได้ดำเนินการขอจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และได้รับการจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชื่อกลุ่ม “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยวัยเก่า” รหัสทะเบียน 4-36-03-04/1-0015 ให้ไว้ ณ วันที่ 12 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2565 แสดงให้เห็นว่าการจัดให้มีเวทีแสดงความคิดเห็น การระดมความคิดเห็นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การวางแผนของกลุ่มทำให้กลุ่มได้รับการประสบผลสำเร็จในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด (ยุพาพร รูปงาม, 2545) ที่กล่าวว่าการมี

.....

ส่วนร่วมคือกระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจแก้ไขปัญหา ด้วยตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล เพื่อแก้ไขปัญหา โดยใช้วิทยาการที่เหมาะสม จะช่วยสนับสนุนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเหมาะสม กับกลุ่มหรือชุมชนนั้น ๆ ต่อไปอย่างแน่นอน

ข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยนี้ ได้นำข้อค้นพบมาเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้พบว่า การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างงานสร้างอาชีพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ บ้านโคกก่อง ตำบลโนนสะอาด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้องค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) ของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการรวบรวม และนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่าย และต่อยอดสู่กลุ่มวิสาหกิจของชุมชนที่ยั่งยืน ต่อไป

1. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสนับสนุนงบประมาณและการจัดกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจต่างๆ ให้ต่อเนื่อง
2. ต้องเพิ่มความร่วมมือ ระหว่าง กลุ่มวิสาหชุมชน ที่มีแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ
3. สร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มวิสาหกิจ กับตลาดโมเดิร์นเทรดเพื่อกระจายสินค้าของกลุ่ม
4. นำเทคโนโลยี AI มาช่วยในกระบวนการส่งเสริมการจัดทำการเกษตรแบบผสมผสานของกลุ่มผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำผักดองปลอดสารพิษ โดยใช้องค์ความรู้เดิม (Tacit Knowledge) ของผู้สูงอายุในการพัฒนาโดยในการศึกษาประเด็นการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุครั้งต่อไปควรนำประเด็นดังต่อไปนี้เพื่อทำการศึกษาต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาในประเด็นการสร้างจุดรับและกระจายสินค้าของกลุ่มวิสาหกิจ
2. ควรวางแผนสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการโมเดิร์นเทรดเพื่อกระจายสินค้า
3. ควรศึกษาการกำหนดคุณภาพสินค้าและนำสินค้าสู่ตลาดออนไลน์
4. ควรศึกษาการนำเทคโนโลยี AI มาช่วยในกระบวนการส่งเสริมการจัดทำการเกษตรแบบผสมผสานของกลุ่มผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- ดวงพร กิจอาทร, ศิริสรณ์เจริญ กมลลิมสกุล, และ ทวี วัชรเกียรติศักดิ์. (2560). การพัฒนากลุ่มอาชีพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารบริหารธุรกิจ, สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย วิทยาลัยกรุงเทพตะวันออกเฉียงใต้*. 6 (2), 74-85.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2557). การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*. 2 (1), 1-8.
- ปัญญาเดช พันธุ์วัฒน์ สมศักดิ์ ลีลา และสมโภชน์ อเนกสุข. (2560). กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ. *SDU Res. J.*, 13 (1), 149-170.
- ผการัตน์ พินิจวัฒน์. (2561). *การส่งเสริมอาชีพให้ชุมชน : กรณีศึกษา บ้านโพธิ์ไทร ตำบลเมือง อำเภอเมืองจังหวัดเลย*. ภาควิชาสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พลอยภัสสร สืบเสาะจบ, สันธนะ ประสงค์สุข, และ วิมลกานต์ จันทร์ประเสริฐ. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิจัยวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*. 1 (2), 48-54.
- เพชร บุดสีทา. (2565). การวิจัยการพัฒนาทักษะอาชีพทางการตลาดผู้สูงอายุ: การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะพลัมพลัง สำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*. 9 (1), 159-174.
- ยุพาพร รุ่งงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วนิดา นาคีสังข์. (2559). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเก๋อยู่บ้านแม่กองคาสู่การเป็นสินค้าชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต, สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิภาณันท์ ม่วงสกุล. (2558). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังด้วยแนวคิดพลัมพลัง. *วารสารวิจัยสังคม*. 38 (2), 93-112.
- Whangmahaporn, P., Phromsathit, S., Wangtepanukroh, N., Siriburana, S., Kijmanawat, Y., & Wachum, W., (2019). Factors Affecting the Operation of Center for Quality-of-Life Development and Career Promotion for the Elderly in Thailand. *Journal of Interdisciplinary Research: Graduate Studies*, 8 (1), 33-41.